

इंदिरा आवास योजने अंतर्गत घरकुल बांधण्यास स्वतःची
जागा नसलेल्या लाभार्थीना भूखंड खरेदी/संपादन
करण्यासाठीच्या केंद्र पुरस्कृत योजनेस नवीन योजना म्हणून
मान्यता देणे व या योजनेतर्गत दयावधारे अनुकामावाचत.

महाराष्ट्र शासन

ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक :इंआयो-२०१०/प्र.क्र.४०२/योजना-१०
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२
दिनांक : २८ एप्रिल, २०११

वाचा : १) केंद्र शासन, ग्रामीण विकास मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचे पत्र क्र.जे-१२०२५/२/
२०१०-आरएच (ओ/सी) -१०-होमस्टेड साइट- महाराष्ट्र, दिनांक ५ ऑगस्ट, २०१०.

प्रस्तावना :-

सन २००२ च्या ग्रामीण भागातील दारिद्र्य रेषेच्या सर्वेक्षणानुसार राज्यातील ४५ लक्ष दारिद्र्यरेषेखालील कुटूंबांपैकी साधारणपणे २१ लक्ष अजिबात घरे नसलेली किंवा झोपडीवजा कच्ची घरे असलेली दारिद्र्य रेषेखालील कुटूंबे असून सन २००६-०७ पासून सन २०१०-११ पर्यंत त्यापैकी साधारणपणे ६.९९ लक्ष कुटूंबाना इंदिरा आवास योजनेतर्गत घरकुले उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहेत. उर्वारत बेघरांपैकी साधारण २.५० लक्ष कुटूंबाकडे घरकुल बांधण्यासाठी स्वतःची जागा नाही असे प्राथमिक सर्वेक्षणावरून निर्दर्शनास आले आहे. राज्यातील स्वतःची जागा नसलेल्या लाभार्थीना घरकुलासाठी जागा उपलब्ध करून देण्यासाठी जिल्हयांकडून उपलब्ध आकडेवारीनुसार केवळ ४० हजार कुटूंबाना शासकीय जमिन उपलब्ध करून देता येईल. अशा प्रकारे जागा उपलब्ध करून देण्याची प्रक्रीयाही दिर्घ कालीन स्वरूपाची आहे. त्यामुळे राज्यातील अशा स्वतःची जागा नसल्यामुळे इंदिरा आवास व इतर घरकुल योजनाचा लाभ घेऊ शकत नसलेल्या लाभार्थीसाठी जागा कशी उपलब्ध करून देता येईल याबाबतचा प्रस्ताव विचाराधीन होता. केंद्र शासनाकडेही याबाबत राज्य शासनाकडून आढावा बैठकांमध्ये वेळोवेळी मुद्दा उपस्थित करून लाभार्थीना भूखंड खरेदीसाठी योजना तयार करण्याबाबत सूचित करण्यात आलेले होते.

२. इंदिरा आवास योजनेचा एक भाग म्हणून ग्रामीण भागातील दारिद्र्य रेषेखालील बेघरांपैकी ज्यांना स्वतःची जागा नाही अशा कुटूंबांकरिता जागा उपलब्ध करून देण्यासंदर्भातील योजना केंद्र शासनाने सन २०१०-११ पासून राबविण्यास सुरुवात केली आहे. या योजनेतर्गत घरकुलाच्या जागेसाठी

प्रत्येक लाभार्थीस साधारण १०० ते २५० चौरस मीटर जागा खरेदी करणे किंवा जागा संपादन करण्यासाठी रु. १०,०००/- किंवा प्रत्यक्ष खर्चाची रक्कम यापैकी जी कमी असेल एवढे आर्थिक सहाय्य अदा करता येईल अशी तरतूद आहे. याकरिता होणा-या खर्चापैकी ५०% निधी केंद्र शासन उपलब्ध करून देणार असल्याने व ५०% खर्च राज्य शासनाने करावयाचा असल्याने ही योजना केंद्र व राज्य ५०:५०% अशी पुरस्कृत आहे. केंद्र शासनाने जिल्हानिहाय एकूण रु. २५ कोटी इतका निधी त्यांच्या संदर्भित दि. ५ ऑगस्ट, २०१० च्या आदेशाद्वारे वितरीत केले आहेत. यापुढेही राज्यातील मागणीनुसार केंद्र शासनाकडून प्रति लाभार्थी रु. ५०००/- एवढा निधी प्राप्त होणार आहे. तरी या योजनेस इंदिरा आवास योजनेअंतर्गत नवीन योजना म्हणून, इंदिरा आवास योजनेतील बेघरांसाठी घरकुल बांधण्यास स्वतःची जागा नसलेल्या लाभार्थीसाठी जागा उपलब्ध करून देणे या नावांने नवीन योजना म्हणून मान्यता देण्याबाबतची बाब तसेच केंद्र शासनाने वितरीत केलेल्या निधीस अनुसरुन राज्य हिस्सा वितरीत करण्याबाबतची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. तसेच राज्यातील महानगरपालिका, नगरपालिका व तालुका मुख्यालये यांच्या जवळपासच्या भागातील ग्रामीण भागात भूखंडांचे / जागेचे दर तुलनेने जास्त आहेत. त्यामुळे तेथील भूखंडाकरिता राज्याचा अतिरिक्त हिस्सा म्हणून किमान २० % पर्यंत रक्कम (रु. २०००/-पर्यंत जादा) देण्याचा प्रस्ताव विचाराधीन होता. तसेच ज्या ग्रामपंचायतींची लोकसंख्या १० हजारापेक्षा जास्त आहे अशा ग्रामपंचायतींमध्ये राज्याने अतिरिक्त रक्कम १०% पर्यंत (रु. १०००/- पर्यंत जादा) देण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

शासन निर्णय :-

इंदिरा आवास योजनेचा एक भाग म्हणून ग्रामीण भागातील दारिद्र्य रेषेखालील बेघरांपैकी घरकुल बांधण्यासाठी ज्यांना स्वतःची जागा नाही अशा कुटूंबांकरिता जागा उपलब्ध करून देण्याकरिता शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

- १) इंदिरा आवास योजनेअंतर्गत ‘घरकुल बांधण्यासाठी स्वतःची जागा नसलेल्या बेघरांसाठी जागा उपलब्ध करून देणे’ या नावांने नवीन केंद्र पुरस्कृत योजना सुरु करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.
- २) राज्यातील महानगरपालिका, नगरपालिका, तालुका मुख्यालयाच्या लगत ग्रामीण भागात भूखंडांचे / जागेचे जादा दर विचारात घेता महानगरपालिका क्षेत्राच्या सीमेबाहेरील साधारणपणे १०

कि.मी.चे परीघ क्षेत्र, नगरपालिका क्षेत्राच्या सीमेबाहेरील साधारणपणे ८ कि.मी परीघ क्षेत्र, तसेच तालुका मुख्यालयाची ग्रामपंचायत आणि तालुका मुख्यालयाच्या ५ कि.मी. परीघ क्षेत्रातील भूखंडाकरिता राज्याचा अतिरिक्त हिस्सा म्हणून २० % पर्यंत म्हणजे रु.२०००/- पर्यंत जादा रक्कम देण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. केंद्र व राज्य अनुरूप हिश्याव्यतिरिक्त २०% चे अधीन अतिरिक्त निधी कोणत्या ग्रामपंचायतीना व किती दयावा याबाबत निर्णय घेण्याचे अधिकार खालील नमूद निकषांचे अधिन ग्राम विकास विभागाला देण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

क्षेत्र	लोकसंख्या १० हजारपेक्षा कमी असलेल्या ग्रामपंचायती/ गावे	लोकसंख्या १० हजारपेक्षा अधिक असलेल्या ग्रामपंचायती/ गावे	तालुका मुख्यालयाच्या सीमाक्षेत्रापासून ५ कि.मी. परीघ क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील ग्रामपंचायती/गावे	नगरपालिका क्षेत्राच्या सीमाक्षेत्रापासून ८ कि.मी. परीघ क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील ग्रामपंचायती/गावे	महापालिका क्षेत्राच्या सीमाक्षेत्रापासून १० कि.मी. परीघ क्षेत्रातील ग्रामीण भागातील ग्रामपंचायती/गावे
निधीची मर्यादा	निधी- रु. १० हजार पर्यंत (केंद्र-राज्य ५०:५०%)	निधी- रु. १० हजार पर्यंत (केंद्र-राज्य ५०:५०%) + १०% राज्य अतिरिक्त हिस्सा म्हणजेच रक्कम रु. १०००/-पर्यंत	निधी- रु. १० हजार पर्यंत (केंद्र-राज्य ५०:५०%) + २०% राज्य अतिरिक्त हिस्सा म्हणजेच रक्कम रु. २०००/-पर्यंत	निधी- रु. १० हजार पर्यंत (केंद्र-राज्य ५०:५०%) + २०% राज्य अतिरिक्त हिस्सा म्हणजेच रक्कम रु. २०००/-पर्यंत	निधी- रु. १० हजार पर्यंत (केंद्र-राज्य ५०:५०%) + २०% राज्य अतिरिक्त हिस्सा म्हणजेच रक्कम रु. २०००/-पर्यंत

३) इंदिरा आवास योजनेअंतर्गत स्वतःची जागा नसलेल्या बेघरांना घरकुलासाठी जागा उपलब्ध करून देण्यासाठी केंद्र शासनाने सन २०१०-११ या वर्षाकरिता केंद्र हिस्सा रु. २५ कोटी निधी राज्यात वितरीत केलेला आहे. त्यास आवश्यक राज्य हिश्यापोटीची रक्कम रु.२५ कोटी व अतिरिक्त हिस्सा म्हणून रु. ५ कोटी अशी एकूण रु. ३० कोटी निधीची तरतूद करण्यास मान्यता देण्यात आली. यापैकी सर्वसाधारण घटक योजनेतून दयावयाचा रु. १२ कोटी (General) निधी प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा यांनी त्याच्या वर्ष २०११-१२ च्या अर्थसंकल्पीत निधीतून जिल्हास्तरावर पुनर्विनियोजनाद्वारे उपलब्ध करून घ्यावा, तर सामाजिक न्याय विभाग रु. ९ कोटी (SCP) आणि आदिवासी विकास विभाग रु. ९ कोटी (४.५ कोटी (TSP), ४.५ कोटी (OTSP)) इतका निधी त्याचेकडील सन २०११-१२ च्या अर्थसंकल्पित करण्यात आलेल्या निधीतून प्रकल्प संचालक , जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा यांनी उपलब्ध करून घ्यावा.

तसेच सन २०११-१२ करिता राज्य हिश्याचा आवश्यक निधी केंद्र शासनाने निधी त्यांचा हिस्सा मंजूर केल्यावर आवश्यक त्या प्रमाणात राज्य निधी उपलब्ध करून घेण्याची कार्यवाही प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा यांनी पूर्ण करावी.

४) प्रतिवर्षी केंद्राने वितरीत केलेल्या निधीस अनुसरून राज्य हिस्सा राज्याच्या अतिरिक्त हिश्यासहीत वितरीत करण्यास मान्यता देण्यात आली. भविष्यात केंद्र शासनाने या योजनेमध्ये भूखंड खरेदी / संपादनासाठी अनुदानात वाढ केल्यास केंद्राच्या निकषानुसार राज्यसम हिस्स्यात त्याप्रमाणात वाढ करण्यास या शासन निर्णयाद्वारे मान्यता देण्यात येत आहे.

५) केंद्र शासनाने या योजनेतर्गत घरकुलाच्या जागेसाठी प्रत्येक लाभार्थ्यास साधारण १०० ते २५० चौरस मीटर जागा खरेदी करण्याबाबत सूचित केले आहे. तथापि ज्या ठिकाणी एवढे क्षेत्र उपलब्ध करून देणे शक्य नाही अशा ठिकाणी उपलब्ध करून दयावयाच्या जागेचे एक गुंठ एवढे कमी क्षेत्र असल्याने खाजगी जागा विक्रीपत्राएवजी दीर्घ भाडेपट्ट्यावर किंवा बक्षिसपत्राने करारावर उपलब्ध करून घेण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. तथापी ज्या ठिकाणी लाभधारक नोंदणीकृत खरेदी खत अथवा इतर प्रकाराने व्यवहार करू इच्छितो त्या व्यवहारास संमती राहील

२. हा शासन निर्णय मंत्रीमंडळ बैठकीतील निर्णयाचे अनुषंगाने निर्गमित करण्यात येत आहे.
३. तसेच हा शासन निर्णय गृह निर्माण विभाग, नियोजन विभाग, वित्त विभाग, सामाजिक न्याय विभाग व आदिवासी विकास विभाग यांच्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.
४. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharastra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक संकेतांक २०११०४२८१५२४१००९ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(२६/८)
(सुधीर ठाकरे)
सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,
मा.राज्यपालांचे सचिव,
मा.मुख्यमंत्रांचे खाजगी सचिव,

सर्व मंत्री व राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव,
मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन,
अतिरिक्त मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन,
शासनाचे सर्व सचिव,
सर्व विभागीय आयुक्त,
सर्व जिल्हाधिकारी,
संचालक, समाजकल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
आयुक्त, आदिवासी विकास, नाशिक
संचालक, आदिवासी विकास, नाशिक
महालेखापाल,(लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र राज्य-१ मुंबई,
महालेखापाल,(लेखापरिक्षण) महाराष्ट्र राज्य-१ मुंबई,
महालेखापाल,(लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र राज्य-२ नागपूर,
महालेखापाल,(लेखापरिक्षण) महाराष्ट्र राज्य-२ नागपूर,
सर्व अधिकारी, प्राम विकास व जलसंधारण विभाग,
सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद,
सर्व प्रकल्प संचालक, जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा,
सर्व गट विकास अधिकारी, पंचायत समिती,
मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्र विकास प्राधिकरण (हडको सेल), गृहनिर्माण भवन, बांद्रा (पूर्व) मुंबई,
अप्पर संचालक, एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम कक्ष, पे अॅन्ड औकॉउटस् कॉम्प्लेक्स, बॅरेक नं.१४.मुंबई-२१.
कार्यासन योजना -१० संग्रहार्थ,